

XIV. O blagdanu G. N. Isusa Krista, Kralja. Enciklikom pape Pija XI. »Quas primas« od 11. pros. 1925. (AAS, XVII, 593—610) uveden je blagdan G. N. Isusa Krista, Kralja, i određeno, da se u čitavoj Crkvi za sva vremena slavi u zadnju nedjelju listopada svake godine. Dekretom kongr. Rituum od 12. pros. 1925. (AAS, XVII, 655—668) propisana je misa i oficij za taj blagdan. Kako rečen blagdan uvijek pada na nedjelju, nije njime umnožen broj zapovijedanih blagdana.

XV. Jubilejska godina. Konstitucijom pape Pija XI. »Servatoris Jesu Christi« od 25. pros. 1925. (AAS, XVII, 611—618) proglašen je redoviti jubilej, što se je g. 1925. slavio u Rimu, na čitavu Crkvu za cijelu godine 1926.

Kakav je brak bio u početku?

Dr A. Gahs.

Danas se već može pitanje tako formulirati i sa stanovišta profane znanosti. Prije 50 godina otprilike pitala je ta ista znanost: da li je brak u o p ć e bio u početku? Dakle je profana znanost nešto naučila kroz posljednjih pet decenija. Počela je da se vraća u tom pogledu na tradicionalnu nauku, koju su općenito priznavali sve do uključivo A. Comte-a († 1857.). Međutim to još ne znači, da su to naučili i spoznali svi, koje zanimaju ovakova pitanja. Ona naime spadaju, sa stanovišta profane znanosti, u etnologiju. A toj su mladoj znanosti bila do nedavno zatvorena vrata sveučilišnih predavaonica, pa je već trebalo nešto vremena, da njezini rezultati dopru do sveučilišnih profesora geografije, historije, sociologije, psihologije i dr. Koliko pak istom treba vremena, dok noviji rezultati etnologije dospiju u šire krugove inteligencije ili u društva i organizacije, kojima je glavno praktična primjena teoretskih zasada, a da o običnim vulgarizatorima i njihovoj publici i ne govorim! U tom su pogledu marksisti¹ gotovo na skrajnoj periferiji znanstvene ekumene. Kao što je mimo njih neopaženo prošao preokret u stručnoj filozofiji, koji je posljednjih godina očevidan, a za njihov grubo materijalizam fatalan, tako opet suvereno ignoriraju novije rezultate historijskih disciplina, napose stručne etnologije, koja u XX. v. tako reći provodi likvidaciju evolucionističkih metoda i teorija iz prošloga vijeka. Psi-

¹ Povod je ovoj bilješki predavanje g. M. Kus-Nikolajeva na pučkom sveučilištu u vezi sa sociološkim društvom, odnosno prijevod knjige: Fr. Engels »Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates« od g. Lj. Živkovića (Poreklo porodice, privatne svojine i države, Zagreb 1924.), a sa predgovorom g. M. Kus-Nikolajeva.

hološki je razlog ove ukočenosti u tome, što su Marx i Engels izgrađivali teoriju svoga već gotovoga pokreta u vrijeme, kad su cvali grubi materijalizam u filozofiji i ekstremni evolucionizam u etnologiji, pa su ti nazori postali baza cijelog njihovog sistema.

Tako se doduše daje razumjeti, da upravo marksisti još i danas uporno prihvaćaju sociološku teoriju, koja se u etnologiji radala između g. 1861. i 1877., a naprosto niječe, da je u početku postojao bilo kakav brak. Ali se već iz onoga, što sam dosada naveo, odmah razabire i znanstvena vrijednost ovakove teorije. Donosim je ovdje u glavnim crtama, i to iz knjige navedene u noti.

G. 1877. iznio je naime L. H. Morgan u djelu »Ancient Society« potpuno izgrađenu teoriju o razvoju kulture i porodice po ovoj evolucionističkoj shemi:

1. Na »nižem stepenu divljaštva« neograničeni promiskuitet; nema doduše nijednog etnološko-historijskog svjedočanstva za takovo stanje roda ljudskoga, ali »priznavši jedamput poreklo čoveka od životinje, postaje i priznanje ovoga prelaza neizbježivim« (str. 1. i 8.—11.).

2. Na »srednjem stepenu divljaštva« (paleolitik, Australci i mnogi Polinezijci) »porodica krvnoga srodstva« ili promiskuitet u vertikalnim slojevima t. j. zabrana spolnog saobraćaja samo između roditelja i djece, uopće pripadnika različitih generacija; za opstojnost takove »porodice« nema nijednog direktnog svjedočanstva, ali ga nadomješta indukcija iz t. zv. klasifikatornog sistema u Polineziji i iz daljnega razvoja porodice (str. 1.—2. i 11.—12.).

3. Na »višem stepenu divljaštva« (neolitik i sjeverozapadni američki Indijanci) porodica »punalua« ili promiskuitet u horizontalnim grupama ili »skupni brak« (Gruppenhe) t. j. zabrana spolnoga saobraćaja također između braće i sestara. Poradi toga se »horda« dijeli u dvije ili više grupa tako, da svi muškarci jedne grupe slobodno žive sa svima ženama druge grupe, i obratno. Na sva tri dosadanja stupnja dakle vlada potpuna poligamija, t. j. i poliandrija i poliginija; zato je opet pater incertus, mater certa, a odakle nastaje »materinsko pravo« (Mutterfolge) t. j. za podrijetlo i nasljedstvo priznaje se samo materinska linija, odnosno se razvija i »materinska vlast«, matrijarhat (str. 2. i 12.—17.).

4. Na »nižem stepenu barbarstva« (američki Indijanci istočno od rijeke Mississippi, naročito Irokezi) sindasmička porodica ili »brak na vrijeme« t. j. s obje strane lako razrješivo pojedinačno sparivanje, dakle početak individualnoga braka, i to na matrijarhatskom temelju (str. 2. i 18.—22.).

5. Na »srednjem stepenu barbarstva« u stočarskoj Euraziji (Semiti, Ariji, a »možda već i Turanci« t. j. Altajci) individualna i poliginijska velika porodica (zadruga), i to na patrijarhatskom te-

melju; ovdje počinje privatno vlasništvo, jer je prije vladao komunizam (str. 3., 22.—27. i 96.).

6. Napokon na »višem stepenu barbarstva« t. j. na prijelazu u civilizaciju (Kelti, Germani i Grko-Itali) individualni i monogamijski brak (str. 4. i 28. ss.). Međutim »monogamija je samo za ženu, ali ne za muškarca. I ovaj karakter ima još i danas« (str. 28.).

Uistinu za svakoga materijalistu i evolucionistu izvanredno zavodljiva teorija. Pa još u doba, kad je *Ch. Darwin* raspravljao o postanku vrstâ, kad je *Boucher de Perthes* konačno utvrdio autentičnost paleolitskih artefakata, kad je *J. Lubbock* pisao »o narodima bez (jezika i) religije, kad su iza bankrota Hegelovih vratolomija učili *A. Comte* goli pozitivizam i *Büchner* grubi materijalizam, kad su industrijom i kapitalizmom potlačene i razdražene radničke mase tražile radikalnu izmjenu nesnosnoga stanja i bile sklone na »*Umwertung aller Werte*«! Već je *Marx* htio, da *Morgana* inkorporira svojoj sociološkoj teoriji, ali nije više dospio. To je međutim učinio *Engels* u citiranoj knjizi, od koje je izašlo prvo izdanje g. 1884., četvrto popunjeno g. 1891., a svako daljnje sve do 16. izdanja g. 1919. sasvim nepromijenjeno. *Engels* je *Morgana* većim dijelom naprosto prepisao, odnosno preveo s engleskoga jezika na njemački, dodavši neke nove primjere kod mladih »perioda« i vlastite ekonomske izvode (isp. l. c. str. XIX. i XXV.). Osim *H. Cunow*-a, koji se djelomice oslanja na novijeg i kritičnijeg etnologa *E. Grosse*-a, ali ipak zadržaje temeljni smjer *Morganove* teorije (isp. *Anthropos* X./XI. 1010. i *Schmidt-Koppers, Völker und Kulturen*, Bd I. 140.), nije nitko od marksista niti pokušao, da preispita znanstvenu podlogu *Morgan-Engelsove* teorije. To već dokazuje spomenuto 16. nepromijenjeno izdanje iz g. 1919. Što više, *Bebel* je u svojoj knjizi »*Die Frau und der Sozialismus*«, što je također doživjela više izdanja (tako još g. 1919.), jednako usvojio *Morganovu* teoriju i branio *Engelsovu* knjigu. Konačno još i g. 1924. veli *Kus-Nikolajev*: »Jedno stoji, a to je, da je osnovna ideja *Engelsovih* izvoda još i danas ispravna. Zato se ne bi mogao složiti sa preteranom kritikom *Cunowa*...« (l. c. str. XXI.). A »osnovna ideja *Engelsovih* izvoda« s obzirom na razvoj porodice i braka jest *Morganova* teorija iz g. 1877.! Zato je *E. Grosse* već g. 1896. pravo rekao, da je *L. H. Morgan* novi »crkveni otac«... za marksiste naime. A što veli na sve to moderna stručna etnologija?

1. *Morganova* je teorija nastala u dobi »puberteta« etnologije: u doba naime vrenja i nesredenosti, tapkanja i prvih pokušaja, da etnologija znanstveno obradi ogroman materijal, što ga je etnografija sve više nagomilavala sa svih strana. Osim toga bila je u to doba pod tutorstvom sasvim tuđega i objesnoga gospodara: etnologija, po naravi svojoj historijska disciplina, dala se voditi od principa prirodnoznanstvene metode i biološkog evolucionizma.

nizma, koji je iza g. 1859. htio da obuhvati svu realnost. Istom od g. 1890. počinje sređivanje etnologije, a time i njezina samostalnost t. j. vlastita, kulturnohistorijska metoda, koja je g. 1905. potpuno stabilizirana. (Isp. Bogosl. Smotra XII. 1924. br. 2. str. 190.—208.). G. Kus-Nikolajev je nešto naučio o tom preokretu, ali je očito, da ga nije shvatio niti izdaleka. Inače ne bi mogao da napiše: »Danas se etnologija približava materijalističkom shvaćanju.. Etnološke se pojave naprosto nisu mogle iskinuti iz svog organskog sklopa, istorijske celine... (l. c. str. XX.). Materijalističko naime shvaćanje historije kod marksista i respektiranje historijske cjeline t. j. historijsko-genetičkih kulturnih jedinica, konačno dakle historijskog zbivanja po historijskim faktorima ili još dublje — respektiranje dostatno utvrđene neovisnosti ljudske volje od geografskih i kulturnih prilika i kod t. z. primitivnih naroda: to su dva oprečna pola, kao prirodoznanstvena i kulturnohistorijska metoda, kao stara i nova etnologija. Zato i nije g. Kus-Nikolajev mogao da opazi, kako nova etnologija već iza g. 1890. metodičkim putem postepeno zakapa svoje stare teorije.

2. Uistinu je već g. 1891. E. Westermarek u djelu »The History of Human Marriage« obilnim etnografskim materijalom i lojalnom etnološkom metodom porušio sve temelje Morganove teorije. Zanimljivo je, da Engels poznaje to djelo, jer ga citira i s njime polemizira u pogledu »monogamije majmuna« (l. c. str. 9.), ali se njednim slovom ne osvrće na glavu XX.: u njoj Westermarek navodi znatan broj naroda na najnižem stupnju materijalne kulture, koji bi se podudarao sa Morganovim »srednjim stepenom divljaštva«, dakle s paleolitikom, a kod njih vlada nesamo isključivo individualni brak nego većinom i potpuna monogamija. Što to znači? ...

G. 1907. napisao je W. H. R. Rivers, prvak nove etnologije u Engleskoj, u »Anthropological (= etnološki) Essays presented to E. B. Tylor«, prigodom njegovog 70. rodendana kao prvaku stare etnologije, koji se međutim nije dao nikada zavesti od Morganove teorije, ove riječi: »Smijemo uistinu reći, da je smjer koji vlada u etnologiji, sada protivni svakoj shemi, koja bi htjela da traži podrijetlo ljudskoga društva u stanju promiskuiteta, bilo potpunog bilo umjerenijega, što ga obično označujemo izrazom »skupni brak« (Anthropos XIV./XV. 1123.). Isti je Rivers g. 1914. još oštrije istupio proti Morganove teorije (ib. 1125.).

G. 1910. izdao je Pater W. Schmidt S. V. D. epohalno djelo »Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen«. Pred njegovim dokazima poklonio se konačno i W. Wundt, o čemu svjedoče ove rečenice iz njegove »Völkerpsychologie« (Bd VII. Leipzig 1917.): »Es gibt kaum eine Entdeckung im

Gebiete der menschlichen Entwicklungsgeschichte, die so überraschend (sic!) und so überzeugend zugleich bisher weit verbreitete Meinungen zerstört hat, wie die Feststellung der Monogamie des primitiven Menschen«. — »Es darf nicht verkannt werden, dass Schmidt hier eine speziell für die Entwicklungsgeschichte der menschlichen Gesellschaft sehr wichtige Tatsache zur Geltung gebracht hat: das ist die durch die neuere ethnologische Forschung bei verschiedenen Pygmäen aufgefundene monogamistische Ehe, die in der Tat die Monogamie als ursprüngliche Form der Ehe beim Menschen immerhin wahrscheinlich macht«. — »Wichtig ist nur, dass nicht die Kultur die Monogamie erzeugt, sondern dass diese eine der ursprünglichen Bedingungen der Kultur gewesen ist« (ib. 1124.).

Napokon je vrijedno još spomenuti, da je g. 1920. Morganov zemljak, Američanin i vrsni etnološki sociolog R. H. L o w i e, nakon svestrane analize cijeloga materijala u djelu »Primitive Society«, izričito zabacio sve Morganove teze: o prioritetu naime »skupnog braka« pred individualnim i monogamijskim,² o prioritetu »horde« (roda ili plemena) pred individualnom porodicom i o prioritetu matrijarhata pred patrijarhatom. Njegov je dakle konačni rezultat: »restitutio in integrum« starih nazora prije g. 1859. (ib. 1125.—1126.).

3. A to mora da bude konačni rezultat za svakoga, koji dostatno poznaje današnji etnografski materijal i objektivnu metodu moderne etnologije.

a) Ponajprije treba da opetovno naglasim: i sâm Morgan-Engels mora priznati, da za neograničeni promiskuitet nema uopće nikakvog svedočanstva, a za »porodicu krvnog srodstva« da nema nijednog pozitivnog, direktnog dokaza. To znači: u širokom svijetu t. z. primitivnih naroda, koji su uistinu nosioci prehistorijskih i protohistorijskih kultura,³ nema nijednoga, koji bi prakticirao bilo neograničeni promiskuitet bilo promiskuitet u vertikalnim slojevima. Ali uistinu nema niti tako-

² »Ukratko, bilateralna familija, sastavljena od muža i žene i njihove djece, jest apsolutno univerzalna jedinica ljudskoga društva«.

³ Mimogred spominjem, da kulturnu srodnost specijalno između sjeverno-američkih Indijanaca Irokeza i starih naroda Evrope i Prednje Azije nije otkrio Morgan, kako to Engels naglasuje (l. c. str. XXV. i 43.), nego već davno prije njega Pater J. F. Lafitan S. J. (1670.—1740.). A odmah je iza g. 1859. gotovo općenito vrijedila teza, da su t. zv. primitivni narodi uistinu stagnirani i konzervirani nosioci prehistorijskih i protohistorijskih kultura, koje su prema tome djelomice srodne sa najstarijim fazama starih historičkih kultura Eurazije (isp. Bogosl. Smotra l. c. str. 192.).

voga naroda, koji bi svoju socijalnu organizaciju temeljio na »porodici punalua« t. j. na promiskuitetu u horizontalnim grupama ili na »skupnom braku«; prvobitne su se naime vijesti o takvima narodima točnijim istraživanjem pokazale neispravnima (isp. Schmidt-Koppers, l. c. str. 138.). Dakle nema nijednoga direktnoga svjedočanstva ni za kakovu vrstu promiskuiteta t. j. za prva tri razvojna stupnja u Morganovoj teoriji.

Što više, premda mnogi narodi imaju izraziti matrijarhat, ipak nigdje ne postoji niti četvrti stupanj Morganove ljestvice, sindamsička naime porodica ili »brak na vrijeme« kao principijelno »privremeno sparivanje« i samo početak individualnoga braka. Kod nekih su naroda, i matrijarhatskih i patrijarhatskih, bračne rastave doduše na dnevnom redu kao u modernoj Evropi. Ali prvo, to ipak još nije »privremeno sparivanje«; drugo, takove i neke druge srodne pojave same po sebi ne mogu apsolutno nikako da očituju, da li treba da ih tumačimo kao početak ili kao degeneraciju individualnoga braka. U ovom je drugom Ahilova peta Morganove i uopće svake evolucionističke teorije, odnosno njihovih »dokaza«.

b) Morgan je naime htio da dokaže drugi, treći (i četvrti) razvojni stupanj porodice i braka u svojoj teoriji: indukcijom iz t. z. klasifikatornog sistema rodbinstva i iz nekih »rudimentarnih ostataka«.

a) Po klasifikatornom sistemu nazivaju se na pr. imenom »otac« i sva njegova braća i bratići različitih koljena, imenom »majka« i sve njezine sestre i sestrične, imenom »brat« ili »sestra« i sva djeca stričeva i tekina *it. d. i. t. d.* Odatle je Morgan zaključivao: dakle u staro doba nije na pr. dijete razlikovalo svoga oca od svojih stričeva ili uopće od starijih članova plemena, dakle je vladao »skupni brak« ili još potpuniji promiskuitet. Već je Ch. Darwin na to odvratio, da prema tome tumačenju nije dijete u staro doba poznavalo niti svoje rođene matere, jer u klasifikatornom sistemu nosi ova isto ime kao i njezine sestre i sestrične! Međutim su daljnja istraživanja ustanovila, da su pojedini sistemi međusobno različiti, a Morganova interpretacija da dovodi kod nekih do apsurd: tako bi prema toj interpretaciji n. pr. kod Čokta iz familije Maskoki u Sjevernoj Americi svaki muškarac morao da drži svoju sestričnu drugoga koljena za svoju majku (P. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, Bd I. 183.—184.). Kako povrh toga mnogi narodi, na pr. melanezijski, imaju i klasifikatorni sistem i vlastita imena za roditelje, to je danas općenito prihvaćeno, da se klasifikatorni sistem ne odnosi uopće na krvno srodstvo, nego na razlike u dobi i da se temelji na prednostima starosti.

Međutim su također imena »otac« i »mati«, što dolaze u klasifikatornom sistemu, uistinu naknadno prenesena iz

uskoga kruga individualne familije na članove plemena. Poznato je naime, da u daleko pretežnoj većini svih jezika uopće korijen za riječi »otac« i »mati« nije ništa drugo nego dječje tepanje (Lall-Laute) izraženo čuvstvom: na pr. za riječ »otac« pa, ap, ta, at ili reduplikacije papa, appa, tata, atta i za riječ »mati« ma, am, na, ar ili reduplikacije mama, amma, nana, anna. Na to je već upozorio Condamine (g. 1745.). U novije su doba s ogromnim lingvističkim materijalom pitanje analizirali tu zanimljivu činjenicu W. Wundt i P. W. Schmidt, koji dolaze do ovoga zaključka: dječje tepanje nije moglo da postane stabilnim riječima i imenima u »hordi« nego jedino u krugu male nekolicine osoba, koje su naime često i mnogo tetošile dijete i od dragosti opetovale njegovo tepanje, — a to sve »horda« sigurno nije mogla! — pa je dijete konačno i upravljalo na njih to tepanje, t. j. iz njega su se razvila imena za te osobe. A jer su se iz toga tepanja iskristalizirala i stabilizirala dva različita imena: zasebno za mušku i zasebno za žensku osobu t. j. i »o t a c« i »m a t i«, to onda znači, da je onaj prvobitni i vrlo uski krug osoba oko djeteta bila individualna familija, u kojoj su jedino mogli da nastanu takovi izrazi od dječjega tepanja. Kako pak danas izrazi istoga korijena dolaze u mnogim jezicima u klasifikatornom znamenovanju t. j. u odnosu na starije članove plemena ili njegovoga dijela, onda je jasno, da je to samo naknadno proširena upotreba riječi za »otac« i »mati«, nastalih u krugu individualne familije. Kasnije je mogla »kriva analogija« istim putem da proširi upotrebu i ostalih oznaka rodbinskih veza. (Schmidt-Koppers, Völker und Kulturen, Bd I. 139.—141.). Tako se i kod nas, naročito u Slavoniji, upotrebljavaju u proširenom znamenovanju imena: diđe (djede), striče, čiko, teto, seko i dr., premda ne imademo klasifikatornog sistema, nego su naprotiv upravo skrupuloznom pedanterijom označene i sve kolateralne veze srodstva.

Ali iz svega toga izlazi i ovaj zaključak: budući da je dječje tepanje korijen za riječi »otac« i »mati« u daleko pretežnoj većini svih jezika uopće i zato kulturno-historijskim putem vodi u pradavna vremena čovječanstva; nadalje budući da taj korijen, jer izlazi neposredno iz djeteta, jer je njegovo prvo tepanje, pripada prvim artikulovanim glasovima čovjeka i zato psihološkim putem vodi u pradavna vremena čovječanstva; napokon budući da su riječi »otac« i »mati«, koje su nastale iz toga korijena, istom naknadno proširene u klasifikatornom znamenovanju — to je onda već ovim lingvističkim putem dokazano, da i individualna familija, koju pretpostavlja korijen za riječi »otac« i »mati«, pripada pradavnoj prošlosti čovječanstva, i da bi je morali držati starijom uredbom od bilo kakvoga promiskuiteta, kad bi se taj

promiskuitet i dao dokazati klasifikatornim sistemom, što se uostalom ne dade. S tim je zaključkom iz lingvističkih rezultata sasvim suglasan i direktan dokaz iz etnologije o apsolutnom prioritetu individualne familije pod točkom c).

b) Prije nego izvedem taj dokaz, treba da se još osvrnem na Morganovo argumentiranje sa »rudimentarnim ostacima«. To bi bili: prvo, više ili manje slobodni međusobni saobraćaj mladeži prije braka kod mnogih naroda i često opetovana razrješenja braka, što uostalom nije ništa novo niti za modernu Evropu; drugo, kod stanovitih naroda poliandrija uopće i takova poliginija, gdje netko oženi sve sestre svoje žene, zatim veće ili manje seksualne orgije u stanovitim zgodama socijalnoga života i naročito neka vrsta legaliziranog recipročnog preljuba među stanovitim brojem bračnih parova. To su sve gole činjenice.

Ali kako da ih interpretiramo? Morgan i Engels vele, da su to rudimentarni ostaci nekadanjega promiskuiteta, većega ili manjega opsega, iz kojega je individualni brak izrastao. Ali zašto ne bi to bile degeneracione pojave, koje rastaču prvobitni individualni brak? Na to će Morgan i Engels odgovoriti: to su rudimentarni ostaci promiskuiteta zato, jer ih nalazimo u obilnoj mjeri mjeri osobito kod »Australaca« (uistinu samo kod centralnih t. j. Aranda, Dieri, Urabuna i dr., a svakako je skrajniji jugoistok Australije izuzet), zatim kod Polinezijsaca i sjeverozapadnih američkih Indijanaca, a ovi narodi pripadaju »srednjem i višem stepenu divljaštva« (vidi uvod), dakle najstarijim kulturama. Ali zašto ti narodi pripadaju »divljaštvu« i po tome najstarijim kulturama? Odgovor: zato, jer imaju svečanosti sa seksualnim orgijama i uredbu legaliziranoga preljuba, dakle jer imaju — jake rudimentarne ostatke promiskuiteta!

Očiti »circulus vitiosus«, garniran još ovom kontradikcijom upravo se evolucionističkoga gledišta: Polinezijski su sa svojom materijalnom i intelektualnom kulturom uistinu na pragu visoke kulture, ili po Morganovoj terminologiji »na stepenu civilizacije«, a oni su također prenosili temeljne elemente visoke mexikanske kulture iz jugoistočne Azije u Sjevernu Ameriku, o čemu svjedoče ostaci arhitekture, skulpture i hieroglifskog pisma na Uskršnom otočju. Sjeverozapadni Indijanci opet imaju u mnogočemu srodnu kulturu s polinezijskom, uopće su također na pragu visoke kulture, samo bez ratarstva, koje u njihovom kraju naprosto ne može da uspijeva poradi klimatskih prilika. Napokon su centralni Australci doduše na vrlo niskom stupnju materijalne kulture, ali neki njezini elementi odaju genetičku vezu sa višim kulturama Melanezije, pa je vjerojatno, da su centralni Australci u pustinjama svoga kontinenta izgubili prijašnju višu materijalnu

kulturu. Naprotiv je njihov socijalni i mitološki sistem i danas upravo starački kompliciran kao i kod sjeverozapadnih Indijanaca.

A sada konfrontirajmo s ovima narodima one Westermarckove nomadske lovce na najnižem stupnju materijalne kulture, što ih je Engels prešutio, a kod kojih vlada nesamo isključivo individualni brak nego većinom i potpuna monogamija, pa mora da uvidimo svu nemogućnost evolucionističke metode: u prvoj grupi jedan te isti narod treba da bude po materijalnoj i intelektualnoj kulturi »najmladi«, a po moralnoj kulturi »najstariji«, dok je u drugoj grupi opet obratno. I kad je Morgan, koji je sigurno morao poznavati relativno visoku kulturu barem Polinezijaca, ako ne i sjeverozapadnih Indijanaca, ipak ih strpao u »divljaštvo« i poradi toga u »najstarije« kulture, onda su očevidno pri tome odlučivali oni »rudimentarni ostaci« promiskuiteta — dakle evolucionistički apriorizam, i k tome još ne-logičan. Po ovim principima i napogled moderne Evrope, koja u stanovitim krugovima obiluje ovakovim »rudimentarnim ostacima«, valjalo bi da zaključimo, da je u Evropi prije par stoljeća vladao »skupni brak« ili još opsežniji promiskuitet!

Uistinu: da se utvrdi, da li je neka pojava rudimentarni ostatak prijašnjega stanja ili je početak novoga, potrebna je relativna hronologija i poznavanje historijsko-genetičkih kulturnih jedinica, pojedine »historijske cjeline«, jer može da bude, a faktično i imade, paralelnih i međusobno neovisnih kulturnih jedinica, a prema tome također paralelnih i međusobno neovisnih pravaca kulturnoga razvoja,⁴ koji se kasnije mogu sastati i međusobno križati — pojava, s kojom evolucionisti uostalom nijesu nikada računali. Ali svi ti preduvjeti za kulturno-historijsku interpretaciju treba da se utvrde izvanjskim, objektivnim kriterijima, i to prije, nego se ustanovljuje razvojni smjer. Inače je »circulus vitiosus« neizbježiv, a mogu da nastanu i kontradikcije, kako to pokazuju evolucionističke procedure u obilnoj mjeri. Zadnja je instancija tiranski apriorizam, koji na Prokrustovoj postelji mrevari činjenice — materijalistički name i evolucionistički apriori-

⁴ Tako prvi matrijarhat nije niti stariji niti mladi od totemističkog patrijarhata, nego je s njime paralelan, jer oba pripadaju dvjema međusobno neovisnima kulturnim jedinicama, ali jedan i drugi su mladi od čistoga patrijarhata male porodice, jer taj prethodi obojici, dok su sa čistim patrijarhatom velike porodice (zadruga) opet paralelni. Ovaj posljednji uopće ne poznaje klasifikatornog sistema, koji je opet veoma razvijen kod prvoga matrijarhata, a još više, čini se, kod drugoga ili matrijarhata velike porodice, koji je mladi od svih triju spomenutih paralelnih sistema. Već je god. 1896. rekao E. Grosse: »Die lebendige Entwicklung ist unendlich... verwickelter als diejenige, welche Morgan konstruiert hat« (Anthropos X./X. 997.).

zam, da je kulturni razvoj tekao svuda jednolično, u svim elementima paralelno i uvijek u ulaznom pravcu: možeš dakle u istu razvojnu liniju nizati pojave iz bilo kojega kraja zemaljske kruglje i onda relativnu starinu određivati po unutrašnjoj vrijednosti pojedinih pojava t. j. sve, što je surovije i brutalnije, mora da bude i starije.

Upravo to je zasluga nove etnologije, da je ustanovila izvanjske, objektivne kriterije za kulturnohistorijsko istraživanje t. zv. primitivnih naroda, i to po metodičkim principima dokumentarne historije i lingvistike, svojih prirodnih saveznika. O tima sam kriterijima i cijeloj kulturnohistorijskoj metodi već raspravljao u ovom časopisu (Bogosl. Smotra XII. br. 2. str. 198.—206.), a kao konkretan primjer može da posluži prijedlog kulturne povijesti Sjeverne Amerike (Bogoslovska Smotra, XIII. br. 4. str. 440. ss.). Istraživanje je po ovoj metodi doduše kompliciran i tegotan put, ali i jedini ispravan. A tim je putem već dosada sigurno ustanovljeno, da su upravo mlade i pače najmlađe one kulture, kojima pripadaju narodi sa prije spomenutima prljavština. Osim centralnih Australaca, sjeverozapadnih Indijanaca i Polinezijaca idu ovamo još osobito Athapaska i Neo-Eskimi u Sjevernoj Americi, zatim t. z. Paleo-Sibirci u sjeveroistočnoj Aziji i stanoviti narodi Prednje Indije i Tibeta, napokon zapadni Sudanci u Africi — sve nosioci višestruke mješavine mladih kultura, a srodni su kulturno ili povrh toga i jezično s kojim od prvih triju spomenutih naroda i imaju kao i oni slične prljavštine. Ove dakle pripadaju stanovitim, i to mladim — matrijarhatskim i totemističko-matrijarhatskim — kulturama, i poradi toga već nijesu rudimentarni ostaci starijega stanja, kao što i slične pojave moderne Evrope njoj samoj pripadaju, a nijesu ostatak prijašnjih stoljeća. A da su sve te prljavštine u općenitom razvoju čovječanstva uistinu degeneracione pojave individualnog braka, to očito dokazuju oni narodi, koji su po svim objektivnim kriterijima i kulturnohistorijske etnologije i lingvistike, a u suglasju sa prehistorijskim i antropološkim podacima, utvrđeni kao najstariji, do kojih pozitivna znanost može da dopre, dakle kao nosioci relativne prakulture, a kod njih takovih pojava nema.

c) Ako dakle hoćemo objektivnim putem da ustanovimo, kakav je brak bio u početku, do kojega uopće može da dopre kulturna povijest, onda su mjerodavni jedino ovi nosioci relativne prakulture. Kako sam već dokazao u ovome časopisu (Bogosl. Smotra, XII. 1924. br. 4. str. 459.—468.), to su poglavito Pigmejci i Pigmoidi u Aziji i Africi, Tasmanci i jugoistočni Australci, stanovnici Ognjene zemlje i Džes u Južnoj Americi i centralni Kalifornijci u Sjevernoj Americi. U glavnom su to oni Westermarckovi nomadski lovci na najnižem stupnju materijalne kulture. samo što su danas daleko bolje poznati.

Kakav je dakle kod njih brak? Kod sviju bez izuzetka jest individualan, ito većinom stroga monogamija, dakako obostrana, inače umjerena poliginija. Kod sviju također bez izuzetka vlada patrijarhat. I takova patrijarhatska, individualna i većinom monogamijska mala porodica uopće je temeljna, čestoput i jedina njihova socijalna organizacija, kao što je i kult osobnog Najvišeg Bića kod njih/ sasvim izrazit i njihov temeljni, čestoput i jedini oblik religije. Sve to sam već dostatno utvrdio na temelju najnovijih i prvorazrednih izvora u svojoj raspravi »Religija prakulture« u ovom časopisu (Bogosl. Smotra, XIII, 1925, br. 1. str. 92.—132 i br 2./3. str. 187.—233.). Ističem ovdje samo dvije općenite okolnosti, koje su veoma značajne za familijarni duh nosioca relativne prakulture: Prvo, kod sviju upravo je napadna velika ljubavi nježnost roditelja prema djeci, i to nesamo matere nego i oca. U takovoj su dakle okolini uistinu mogle nastati riječi »otac« i »mati« iz dječjega tepanja, koje faktično tvori korijen za te riječi u daleko pretežnoj većini svih jezika uopće. Drugo, kod većine poglavitih nosioca relativne — kod Pigmejaca naime Minkopa i Bušmana, kod jugoistočnih Australaca, stanovnika Ognjene zemlje i centralnih Kalifornijaca — postoje t. z. inicijacione ceremonije u doba puberteta, i to ili i za mladiće i za djevojke ili samo za mladiće. A Minkopi, Kurnai u jugoistočnoj Australiji i sva plemena Ognjene zemlje izričito kažu, da inicijacije imaju ovu svrhu: treba iskušati ustrajnost i samozataju mladih ljudi, da se time pruži dokaz, da će moći uzdržati samostalnu obitelj (l. c. str 97. i 131.); treba ih poučiti, da postanu čestiti ljudi i valjani ženidbeni drugovi (ib. 204.). Drugim riječima: inicijacije treba da osiguraju zdravu i jaku individualnu, i to monogamijsku familiju.

Nakon svega dakle moramo zaključiti: faktični historijski razvoj braka i porodice kreće se doduše donekle unutar Morgan-Engelsove ljestvice, ali — obrnutim smjerom. Svakako je sigurno već dokazano, da najstarija kultura, do koje profana pozitivna znanost može da dopre, t. j. relativna prakultura i prema tome najstariji poznati »početak«, imade samo individualni brak, i to većinom monogamiju. Ako je pak iz kasnijega razvoja braka i porodice dozvoljen zaključak o još starijoj fazi kulture t. j. o apsolutnoj prakulturi i o prvom početku uopće, onda taj zaključak može samo da glasi, da je u početku monogamija bila još ekskluzivnija i čvršća.

Medutim u zadnji je čas led probijen i kod marksista, i što je najzanimljivije, povodom već citiranoga djela »Völker und Kulturen«, što su ga napisali Pater W. Schmidt i njegov učenik Pater W. Koppers, S. V. D. »Der Kampf, Sozialdemokratische Monatsschrift«

(Jahrg. 18., Heft 7., Wien 1925., str. 262. ss.), donosi članak od O. Mänchen-Helfen: Die kulturhistorische Richtung in der Völkerkunde, koji je najbolji odgovor na tvrdnju g. Kus-Nikolajeva, da je već kritika H. Cunow-a »pretjerana«. Evo opširnijeg izvotka iz toga članka:

»Soweit mir bekannt ist, hat nur Heinrich Cunow die Morgan-Engelsschen Forschungen über die Entwicklung der Familie weitergeführt. Aber auch er hat seit 1912. ... offenbar nicht weiter gearbeitet, denn die diesen Gegenstand behandelnden Teile seiner Marx'schen Geschichtstheorie (1923.) sind nur, zum Teil wörtliche, Wiederholungen seiner früheren Werke. Die marxistische Literatur hat, man kann ihr diesen Vorwurf nicht ersparen, vielfach noch nicht einmal die Kritik Cunows an Morgan zur Kenntnis genommen, die allermeisten Darstellungen der wirtschaftsgeschichtlichen Entwicklung bis zum Beginn der geschriebenen Geschichte auch in den neuesten Werken (vgl. z. B. Rosa Luxemburgs Einführung in die Nationalökonomie, Berlin 1925., S. 79. ff.) hätten so auch in den achtziger Jahren geschrieben werden können. Cunows Kritik selbst trifft aber wohl einzelne Aufstellungen Morgans, seine Arbeiten haben aber mit denen Morgans den evolutionistischen Grundgedanken⁵ gemeinsam«. Zatim opširno prikazuje novu kulturnohistorijsku metodu i njezine dosadanje rezultate, i to prema spomenutom djelu »Völker und Kulturen«, pa zaključuje: »Wenn nun die kulturhist. Richtung im Recht ist, und es haben sich, vielfach zögernd und das Alte nur ungern aufgebend, nahezu alle deutschen Ethnologen ihr angeschlossen, ebenso die meisten amerikanischen, in Skandinavien E. Nordenskjöld, in England der scharfsinnige u. gelehrte Rivers..., dann hat, und das zu zeigen ist der Zweck dieser Zeilen⁵, die ethnologische Wirtschafts- u. Gesellschaftsforschung ganz neu anzufangen. Die evolutionistischen Schemata sind unhaltbar geworden⁵. Der Gang der Entwicklung ist jetzt objektiv feststellbar ...«.

Tolstojeva estika.

Osvrt na predavanje dr. Tome Maretića u Pučkom sveučilištu.

Dr Andrija Živković.

U svojim je predavanjima o Tolstojevoj etici naglasio prof. T. Maretić dvije stvari: 1. da Tolstoj nije originalan u svojim idejama, 2. da se nitko nije poveo za njim ni za njegovog života, ni poslije njegove smrti.

⁵ Od mene podvučeno. A. G.